

УДК 351.742

В.В. Єманов

Академія Внутрішніх військ МВС України, Харків

АНАЛІЗ ХАРАКТЕРУ ЗАВДАНЬ, ЯКІ ВИКОНУВАЛИСЬ ВНУТРІШНІМИ ВІЙСЬКАМИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Наведено аналіз характеру завдань, які виконувались внутрішніми військами в умовах введення надзвичайного стану на території колишнього Радянського Союзу і Росії наприкінці другого тисячоліття та запропоновано перелік найбільш характерних завдань, які можуть виникати в районах надзвичайного стану.

Ключові слова: *військова частина, службово-бойові завдання за призначенням.*

Вступ

Військові частини та підрозділи виконуючи покладені на них повсякденні завдання перебувають у постійній готовності до дій у випадку різких змін оперативної обстановки чи виникненні надзвичайних обставин. Для якісного виконання завдань та дій військ у випадку надзвичайних обставин і надзвичайних ситуацій штабами військових частин завчасно повинні проводитись необхідні розрахунки.

Постановка проблеми. У відповідності до Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" заходи з запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод громадян на період введення надзвичайного стану серед інших силових структур покладаються і на внутрішні війська МВС України [1]. Закон дає лише уявлення про заходи, здійснення яких передбачається з метою підтримання введеного режиму надзвичайного стану, але не розв'язує питання розподілу повноважень та визначення завдань суб'єктів військового командування, в тому числі внутрішніх військ МВС України. Враховуючи досвід застосування внутрішніх військ за радянських часів, аналіз нормативно – правової бази, яка регламентує завдання внутрішніх військ, можна зробити висновок, що внутрішні війська будуть вирішувати широке коло завдань при введенні режиму надзвичайного стану. При цьому ці завдання слід розподілити умовно на дві групи:

1. Завдання, що є сталими та обов'язковими, тобто завдання, які будуть поставлені перед частинами внутрішніх військ заздалегідь.

2. Завдання, які можуть виникати у випадку зміни або різкої зміни оперативної обстановки.

Практика застосування військ показує, що завдання другої групи не мають чіткого обмеження за характером та кількістю, а іноді потребують наявності досить значної кількості ресурсів, які повинні застосовуватись в обмеженому часі. У відповідності до цього виникає декілька проблемних питань, а саме:

1. Як саме завдання для частин внутрішніх військ можуть виникати в районі надзвичайного стану?

2. Яким чином необхідно передбачати резервування сил для вирішення цих завдань?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У джерелах [4 – 5] автори аргументовано стверджують та наводять приклади того, що окрім законодавчо визначених завдань внутрішнім військам приходилося вирішувати низку інших, непередбачених нормативними документами завдань. Але в той же час в наукових працях не було зроблено спроби систематизувати досвід виконання завдань внутрішніми військами в різні часи в умовах надзвичайного стану, а були спроби об'єднати завдання, які виконувались лише у визначені проміжки часу. При цьому вони не дають уявлення про розподіл сил по завданнях. На теперішній час відсутній науковий підхід до розподілу сил по завданнях в умовах виникнення надзвичайного стану, що не дає можливості передбачити певну кількість особового складу для вирішення раптово виникаючих завдань, окрім закріпленого в керівних документах певного відсотку від списочної чисельності особового складу, який і передбачає вирішення цих завдань (резерв). Але як показує досвід застосування внутрішніх військ в складних умовах оперативної обстановки може виникати дуже багато завдань, для вирішення яких доволі часто не вистачає сил резервів. Одною з причин виникнення подібних ситуацій є те, що командирами та штабами всіх рівнів не прогнозується динаміка завдань в районі виконання службово-бойових завдань за призначенням з'єднаннями та частинами внутрішніх військ у зв'язку з відсутністю єдиної методики прогнозу динаміки цих завдань.

Метою статті є аналіз характеру завдань, які виконувались внутрішніми військами в умовах надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу

Якщо розглядати законодавчу базу, то у відповідності до статті 10 Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" внутрішнім військам МВС України надається право разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядуван-

ня здійснювати заходи правового режиму надзвичайного стану.

На підставі цього Закону [2] змістом заходів правового режиму надзвичайного стану є:

- встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан;
- обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;
- заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- заборона страйків.

Якщо заходи правового режиму надзвичайного стану введені у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку, то на підставі статті 18 Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" додатково можуть здійснюватися такі заходи:

- запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);
- перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;
- заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;
- обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;
- тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;
- заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;
- регулювання роботи цивільних телевізійних та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіо передавальних засобів та радіо випромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;
- особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;
- порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захи-

сту прав і свобод інших людей.

Для проведення аналізу завдань, які виконувались внутрішніми військами в умовах надзвичайного стану необхідно звернутись до досвіду застосування військ в вищезазначених умовах на території Закавказзя та Середньої Азії, Казахстані та Північному Кавказі, тому що на території України жодного разу не було введено режиму надзвичайного стану, зумовленого факторами соціально-політичного характеру.

Досвід застосування внутрішніх військ колишнього СРСР в Закавказзі та Середній Азії свідчить про те, що в різні періоди, одночасно, в регіонах загострення обстановки застосовувались із складу військового оперативного резерву МВС СРСР [3] до 94% оперативних частин та 70% спеціалізованих моторизованих частин міліції, особовий склад всіх військово-навчальних закладів та навіть навчальних частин. Загальна чисельність угруповань складала більш ніж 20 тисяч чоловік, що свідчить про великий обсяг завдань, які виконували війська.

Сили військових оперативних резервів застосовувались масовано, з одночасним залученням великої кількості з'єднань та частин, а також військово-навчальних закладів. В окремі періоди в резерві МВС СРСР залишалось до 40% сил військового оперативного резерву, що не можна визнати достатньою умовою в практиці його застосування. Не випадково, деякі частини необхідно було повертати з районів виконання завдання у зв'язку з різким погіршенням обстановки в пункті їх постійної дислокації.

Аналізуючи досвід застосування внутрішніх військ в п.м.т. Ташлак, с. Комсомольське, м. Маргелан, м. Фергана, м. Коканд слід відмітити що сили ВОРез МВС були розосередженні по зонах відповідальності, які були створені в межах адміністративних районів міст та сільських районів. В цих районах створювались угруповання сил та засобів і виділялись наряди на забезпечення режиму комендантського часу. Основні зусилля особового складу були зосередженні на огляді транспортних засобів, прочісування місцевості з метою виявлення та вилучення зброї і боєприпасів, припинення зіткнень ворогуючих угруповань. Службово-бойові задачі щодо підтримання громадського порядку і безпеки вирішувались шляхом виставлення КПП на підступах до населених пунктів, застосування посиленних нарядів в місцях передбачуваного формування і дій злочинних угруповань, а також поблизу особливо важливих об'єктів, організації патрулювання за встановленими маршрутами, охорони (прикриття) об'єктів можливого нападу.

Для забезпечення режиму надзвичайного стану і комендантського часу в м. Єрван частини внутрішніх військ на закріплених за ними територіях виконували наступні завдання:

- охорона особливо важливих об'єктів;
- підтримання громадського порядку шляхом виділення патрульних нарядів, рухомих загонів та маневрених груп;
- охорона фільтраційних пунктів;
- перекривання основних магістралей шляхом виставлення заслонів;
- несення служби спільно з територіальними органами внутрішніх справ на постах ДАІ;
- охорона громадського порядку при проведенні масових та спортивних заходів.

Досвід служби по охороні громадського порядку в Абхазії показав необхідність активного застосування маневрених груп, призначених для швидкого надання допомоги всім видам військових нарядів в районі відповідальності, збору оперативної інформації в населених пунктах, пошуку зброї при отриманні даних про можливе місце його незаконного зберігання, доставляння затриманих на фільтраційні пункти. Маневрові групи вирішували наступні завдання:

- ведення пошуку і затримання злочинців після здійснення ними злочинів;
- проведення перевірки транспорту і громадян на маршруті руху або в районі дій маневрової групи;
- забезпечення безпеки громадян та установ від нападу екстремістські налаштованих елементів.

Враховуючи накопичений досвід можуть бути запропоновані наступні заходи під час проведення спеціальної операції в районі виникнення надзвичайного стану:

- оцеплення основного району масових безладів та локалізація інших районів, а при недостатній кількості сил і засобів, перекриття основних напрямків притоку громадян в райони проведення операції;
- вивід співробітників органів внутрішніх справ і по можливості, виведення жінок та дітей з району масових безладів;
- розгородження завалів та барикад, які були зроблені екстремістами та створення необхідних інженерних загороджень;
- посилення охорони об'єктів та прикриття районів можливих безладів;
- організація документування подій, попередження учасників безладів про можливість застосування до них сили;
- масоване застосування спеціальних засобів спрямованої та загальної дії, у тому разі з вертольотів;
- розосередження та витіснення натовпу правопорушників із застосуванням бойової та спеціальної техніки;
- організація цілеспрямованого "відходу" злочинних груп по раніш визначеним маршрутам та супроводження їх спеціально визначеними загонами (нарядами) зі складу групи розосередження, з метою вилучення та затримання активних учасників безладів та розсіювання злочинних груп;

- активне ведення повітряної розвідки за групами, які відходять, своєчасне припинення безладів з їх боку діями рухомих оперативних загонів та повітряних десантів.

В той же час практика показала, що при виході ситуації з під контролю сил оперативних резервів, внаслідок незадовільної організації та проведення спеціальної операції, доцільно виконувати наступні першочергові завдання:

- посилення охорони об'єктів від можливого нападу, в тому разі місця збору громадян, проти яких направлені насильницькі дії та прикриття районів їх мешкання;
- ведення розвідки та блокування протиправних угруповань або їх розсіювання діями груп (загонів) оперативного реагування на вертольотах та рухомих оперативних загонів, а також вирішення інших невідкладних задач.

До вводу комендантської години сили військових оперативних резервів, як правило, можуть бути залучені до виконання наступних завдань:

- ведення повітряної та наземної розвідки;
- охорона (прикриття) об'єктів можливого нападу, в тому разі на залізничних та автомобільних шляхах;
- охорона та супроводження потягів та автомобільного транспорту з вантажем;
- блокування напрямків руху (прориву) злочинних угруповань;
- попередження групових (масових) порушень громадського порядку та зіткнення протидіючих угруповань;
- супроводження та охорона колон біженців, а також місць їх зосередження;
- забезпечення діяльності оперативно-слідчих груп;
- здійснення контролю на шляхах та інші.

Але як показує досвід застосування внутрішніх військ колишнього СРСР в ліквідації масових порушень громадського порядку на території Закавказзя, Середньої Азії та Казахстану наприкінці другого тисячоліття, то окрім завдань, перелічених в Законі України "Про правовий режим надзвичайного стану", найбільш типовими для військ можуть бути наступні завдання:

- підтримання особливого режиму в'їзду – виїзду, також обмеження свободи пересування по території, де введено режим надзвичайного стану;
- посилення охорони громадського порядку і об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення;
- обмеження пересування транспортних засобів та їх догляд;
- підтримання режиму комендантської години;
- супроводження і охорона колон з військовими вантажами, матеріальними засобами та громадянами;

– роззброєння незаконно створених збройних формувань, вилучення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової та іншої техніки;

– забезпечення роботи оперативно-слідчих груп ОВС,ФСБ та прокуратури.

Перш, ніж розглядати діяльність внутрішніх військ МВС Росії на Північному Кавказі, вважаю за необхідне для уявлення масштабу дій навести наступні статистичні дані:

– чисельність угруповання військовослужбовців ВВ МВС в Чечні до осені 2008 року – 28000 чоловік;

– чисельність співробітників МВС Чеченської республіки – 17000 чоловік;

– 42 дивізії МО Росії – 15000 чоловік;

– Аргунський прикордонний загін – 3000 чоловік.

Співвідношення сил сторін станом на 31.12.1994 року (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення сил сторін

Особовий склад, озброєння та військова техніка	Федеральні війська	Незаконно створені військові формування сепаратистів	Співвідношення сил сторін
Особовий склад, чол.	18292	10000-15000	1,8:1,0-1,21:1,0
Танки, од.	222	25-50	8,9:1,0-4,4:1,0
БМП, БТР, БМД, БРДМ, од.	926	35-100	26,5:1,0-9,26:1,0
Гармати, міномети, од.	249	80-100	3,1:1,0-2,5:1,0

Досвід застосування внутрішніх військ МВС Росії на Північному Кавказі показав, що нетрадиційний противник, нетипові для попередньої діяльності військ завдання обумовили використання нових підходів, організаційних структур, особливу систему управління силами і засобами, іншу тактику дій.

Намагання вирішити виникаючі в Чеченській республіці завдання традиційними способами, які притаманні надзвичайним ситуаціям, в умовах внутрішнього збройного конфлікту, як правило, не приносили бажаного результату, а в свою чергу призводили до втрати ініціативи, розвалу елементів управлінського циклу, що в кінцевому рахунку не давало змоги реалізувати вироблений замисел та вело до невиправданих людських втрат.

Окрім завдань, які виконували внутрішні війська МВС Росії, Указом Президента РФ від 04 жовтня 2002 року № 1120, затвердивши Тимчасове положення о військових комендатурах, які дислоковані на території Чеченської Республіки, до основних напрямків діяльності додалися:

– забезпечення спільно з органами внутрішніх справ РФ транспортування та збереження грошових та матеріально-технічних засобів, які надходять до Чеченської Республіки;

– надання допомоги адміністраціям районів і населених пунктів Чеченської Республіки у видачі заробітної платні робітникам бюджетної сфери, пенсій, допомоги та здійснення інших виплат населенню Республіки;

– взаємодія з органами, спеціально уповноваженими вирішувати завдання цивільного захисту і завдання по попередженню та ліквідації надзвичайних ситуацій, при організації та здійсненні доставки гуманітарних та інших вантажів населенню Чеченської Республіки, а також при проведенні заходів, які знаходяться у сфері діяльності перелічених органів;

– сприяння адміністраціям районів і населених пунктів Чеченської Республіки в розподілу гуманітарної допомоги.

Організація службово-бойової діяльності військових комендатур, дислокованих на території Чеченської Республіки, свідчить про те, що вони стали важливим елементом в процесі стабілізації обстановки в районі виникнення надзвичайних ситуацій. На певних етапах військові коменданти, які призначались в багатьох випадках з числа військовослужбовців внутрішніх військ МВС РФ, виконували функції адміністративних органів місцевого самоврядування, а в подальшому почали надавати практичну допомогу головам адміністрацій в налагодженні мирного життя населення Республіки. Окрім цього, комендатурами проводилися заходи по розмінуванню цивільних об'єктів і орних земель при підготовці до проведення весняно-польових робіт, надання допомоги адміністраціям районів в підготовці та проведенні виборів Президента Чеченської Республіки, сприяння в становленні місцевих органів внутрішніх справ, налагодження системи охорони здоров'я, освіти та інші.

Таким чином, військові комендатури, дислоковані на території Чеченської Республіки, стали одним з основних елементів, який пов'язує населення республіки та військові органи управління проведенням операції. Поступово, адміністративні функції по охороні громадського порядку та громадської безпеки в районах зі стабільною криміногенною обстановкою передаються від військових комендатур до місцевих органів виконавчої влади.

По всім вищезгаданим подіям, які мали місце в різні часи, виникали на різних територіях та не пов'язаними між собою, можливо визначити певні завдання планового та непланового характеру, які будуть властиві для частин внутрішніх військ за умов введення надзвичайного стану. Вважаю за необхідне окреслити деякі із завдань планового характеру, тому що завдання позапланового характеру можуть виникати будь-які з вище зазначених, з яки-

ми будуть зустрічатись внутрішні війська в умовах виникнення надзвичайного стану:

- посилення охорони будинків органів державного та місцевого управління, телеграфів, радіо станцій, банків та інших важливих об'єктів;
- забезпечення контрольно-пропускного режиму, патрулювання в районах відповідальності;
- охорона фільтраційних пунктів;
- проведення пошукових заходів з метою вилучення зброї і перевірки паспортного режиму;
- проведення операцій з ліквідації групових порушень громадського порядку у населених пунктах (здійснення очеплення вказаного району з метою недопущення притоку громадян і розосередження натовпу).

Висновки

Розглянутий у статті аналіз характеру завдань, які виконувались внутрішніми військами у різні часи в умовах введення надзвичайного стану свідчить, що на даний момент немає узагальненого переліку завдань, які виникали перед військами, окрім тих, які визначені в Законі України "Про правовий режим надзвичайного стану", внаслідок чого відсутня можливість начальникам та командирам при розподілі сил по завданнях передбачити певну кількість особового складу. В зв'язку з цим можна уявити, що окрім визначених завдань військам необхідно буде вирішувати низку нових завдань (планового та позапланового характеру). Але слід зауважити, що чіткого обмеження по характеру позапланові завдання не мають. Ще одним з проблемних питань є питання визначення завдань, які необхідно буде виконувати частинам в умовах надзвичайного стану, розрахунок сил та засобів для їх виконання, який проводиться до висування частини в район виконання завдання і відповідно не враховує можливі зміни в оперативній обстановці. Командири та штаби мають змогу визначати завдання планового характеру на підставі отриманого досвіду під час дій військ на протязі тривалого терміну часу, але не мають змогу передбачати виникнення позапланових завдань. Це яскраво підтверджує той

факт, що необхідно резервувати сили на рішення позапланових завдань, що і буде безпосередньо впливати на процес їх резервування. Досвід показує, що не завжди резерву сил і засобів вистачає для вирішення раптово виникаючих завдань. До цього часу, прогноз завдань, що можуть виникати, начальники та командири всіх ступенів вирішували інтуїтивно-логічним шляхом, включаючи командирів військово-оперативних резервів внутрішніх військ МВС Росії під час виконання завдань на території Чеченської республіки, де на протязі двох з половиною років діяв режим надзвичайного стану, що не завжди приводило до якісного виконання поставлених завдань, а іноді і до невинуватих людських втрат. Таким чином можна вважати, що виникла необхідність узагальнення завдань, які виконувались внутрішніми військами в умовах надзвичайного стану, з метою надання можливості начальникам та командирам прогнозувати динаміку завдань в районі надзвичайного стану. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на обґрунтування методик прогнозу динаміки завдань, які вирішуються та їх вплив на розподіл сил по завданнях в умовах надзвичайного стану.

Список літератури

1. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України: Закон України від 26.03.1992 р. № 2236-ІІ Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 9.
2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 2501-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 16.
3. Шмаков О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань. Вид. 4. – Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – 26 с.
4. Щербаков Е.С. Распределение войск по направлениям в условиях неопределенности в оценке противника / Е.С. Щербаков // Военная мысль. – 2009. – № 5. – С. 58-63.
5. Баранов В. Внутренние войска в вооруженных конфликтах (правовые, политические и моральные аспекты) / В. Баранов // Восточный вестник. – 2006. – № 2. – С. 7-18.

Надійшла до редколегії 2.11.2009

Рецензент: д-р військ. наук, проф. Г.А. Дробаха, Академія внутрішніх військ МВС України, Харків..

АНАЛИЗ ХАРАКТЕРА ЗАДАЧ, КОТОРЫЕ ВЫПОЛНЯЛИСЬ ВНУТРЕННИМИ ВОЙСКАМИ В УСЛОВИЯХ ЧРЕЗВЫЧАЙНОГО ПОЛОЖЕНИЯ

В.В. Еманов

Приведен анализ характера задач, которые выполнялись внутренними войсками в условиях чрезвычайного положения на территории бывшего Советского Союза и России в конце второго тысячелетия та предложен перечень наиболее характерных задач, которые могут возникать в районах чрезвычайного положения.

Ключевые слова: воинская часть, служебно-боевые задачи по назначению.

ANALYSIS OF TASKS CARRIED OUT BY THE INTERIOR FORCES IN CASES OF EMERGENCY

V.V. Yemanov

The tasks, carried out by the Interior Forces in cases of emergency on the territory of the former Soviet Union and Russia at the end of the second millennium are analyzed and the list of the most characteristic tasks that can be faced in the areas of emergency is given.

Keywords: military unit, official-battle task on purpose.